

Nr 3.

Ankom till riksdagens kansli den 11 juni 1941 kl. 11 f. m.

Sammansatt stats- och bevillningsutskotts utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för utjämning av marknadspriserna för vissa förnödenheter m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 28 mars 1941 dagtecknad, till statsutskottet hänvisad proposition nr 191 har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för samma dag föreslagit riksdagen att

dels godkänna de av departementschefen framlagda förslagen till åtgärder för utjämning av marknadspriserna å vissa förnödenheter,

dels ock till förlagskapital för clearingkassan för fettvaror å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 såsom kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

I anledning av förevarande proposition hava inom riksdagen väckts följande motioner, nämligen i första kammaren nr 221 av herr *Herlitz*, vari hemställts, »att riksdagen, därest den i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition besluter om åtgärder för utjämning av marknadspriserna för vissa förnödenheter måtte giva sitt beslut formen av en författning och därvid beakta vad i motionen anförts» samt i andra kammaren nr 297 av herrar *Wiberg* och *Henriksson*, vari hemställts, att riksdagen måtte dels avslå förevarande proposition, dels ock anhålla hos Kungl. Maj:t om förnyad skyndsam utredning på ifrågavarande område, så att förslag i ämnet kan föreläggas innevarande års riksdag.

Berörda proposition och motioner, som hänvisats till statsutskottet, hava enligt överenskommelse mellan statsutskottet och bevillningsutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och bevillningsutskott. Till statsutskottet har inkommit en den 24 maj 1941 dagtecknad skrivelse i ämnet från Sveriges industriförbund och Stockholms handelskammare.

Beträffande motiveringen för i propositionen framlagda förslag samt i fråga om de skäl, som av motionärerna anförts till stöd för de däri framställda yrkandena får utskottet, i den mån redogörelse härför ej lämnas i det följande, hänvisa till propositionen och motionerna.

I ovannämnda skrivelse från *Sveriges industriförbund* och *Stockholms Bihang till riksdagens protokoll 1941. 6 saml. 2 avd. Nr 3.*

handelskammare har framhållits att prisutjämning endast bör komma till stånd i sådana undantagsfall, där alldeles särskilda skäl motivera en dylik åtgärd samt att förfarandet bör tillgripas blott beträffande sådana varuslag, som äro av avgörande betydelse för den allmänna prisbildningen inom landet. Till stöd härför har i skrivelsen hänvisats till att ett prisutjämningsförfarande givetvis vore förbundet med allvarliga olägenheter, främst så till vida att systemet innebure den risken, att importörerna förlorade intresset av att söka nedbringa de utländska inköpsprisen. Enligt ifrågavarande organisationers förmenande borde lagervaror undantagas från det för prisutjämnningen erforderliga förfarandet. Därest dessa i något undantagsfall skulle behöva därunder inbegripas syntes det vara av avgörande betydelse, att utjämningsavgiften utginge med skillnaden mellan fastställt avräkningspris och det inhemska marknadspris, som gällde omedelbart före clearingkassans tillkomst. Därjämte syntes det organisationerna böra uttryckligen fastslås, att lagerhållarens utjämningsavgift ej skulle behöva erläggas på en gång, utan endast i den mån varan komme till användning.

Inom folkhushållningsdepartementet har till övervägande upptagits frågan om vidtagande av åtgärder för utjämning av marknadspriserna å viktiga varor och förnödenheter. Rörande detta spörsmål har upprättats en *pro-memoria*, däri följande anföres:

Möjligheterna att till Sverige importera ett flertal viktiga varor och förnödenheter äro för närvarande ytterst begränsade. I den mån sådan import förekommer, försiggår den vanligen med betydande mellanrum och till växlande priser. Även i fråga om den mer regelbundna införseln äro importpriserna på grund av rådande transportförhållanden ofta rätt varierande för ett och samma varuslag. Därest dessa prisfluktuationer skulle få oförmedlat påverka prisbildningen i övrigt, komme dennas lugna utveckling att förryckas och den svenska marknaden att förlora i stabilitet med därav föranledda svårigheter för näringslivet. En allmän höjning av medelprisen i landet skulle vidare bliva följden av den ökade osäkerheten. Även den statliga priskontrollen bleve i hög grad försvårad.

Dessa olägenheter kunna förebyggas genom en utjämning av importpriserna. Så har ock skett beträffande åtskilliga för folkförsörjningen betydelsefulla varor, såsom kol och koks, gödningsämnen, fodermedel, fettråvaror m. fl. Prisutjämningsförfarandet innebär i princip, att ett visst importpris fastställles som avräkningspris för viss vara under en tid framåt. I den mån importkostnaderna avvika från detta avräkningspris, sker en utjämning, så att den som kunnat införa varan till lägre pris än det bestämda är skyldig att till en särskild s. k. clearingkassa inbetala skillnaden mellan det verkliga importpriset och det bestämda avräkningspriset, under det att, därest import sker till högre kostnader än avräkningspriset, importören från clearingkassan erhåller täckning för de överskjutande kostnaderna. I vissa fall har det ansetts lämpligt, att clearingen omfattar även de förråd, som finnas inom landet vid kassans inrättande. Detta innebär, därest förråd anskaffats till lägre pris än avräkningspriset, att innehavarna hava att inbetala en avgift till clearingkassan, motsvarande skillnaden mellan avräkningspriset och anskaffningspriset för förråden.

Ur flera synpunkter är det önskvärt, att en dylik prisclearing genomföres på frivillig väg mellan importörerna själva. Erfarenheten giver emellertid vid handen, att det i regel är nödvändigt att staten på ett eller annat sätt medverkar. Det lämpligaste förfaringssättet synes därvid vara det som redan tillämpats i flera fall med gott resultat och som består däri att avtal träffas mellan vederbörande statliga myndighet och de olika importörerna eller deras organisationer med den innebörd som förut angivits. Denna ordning har tillämpats beträffande clearingen av importpriserna för fodermedel, konstgödsel, skördegarn och fettråvaror. I åtskilliga fall äro dock importörerna så många, att en sådan anordning ej är praktiskt genomförbar. I dylikt fall synes det nödvändigt att reglera importen samt som villkor för import av viss vara föreskriva, att importören deltagar i det för varan fastställda utjämningsförfarandet. Därest man i sistnämnda fall avser att clearingen skall omfatta även inom landet befintliga, tidigare anskaffade förråd, torde detta syfte enklast kunna tillgodoses genom att förråden läggas under beslag. Om så sker bör som villkor för varans disponerande för näringsutövning — försäljning eller beredning för avsalu — kunna krävas inbetalning av en clearingavgift till en upprättad clearingkassa.

Över promemorian hava yttranden avgivits av statens industrikommission, statens livsmedelskommission, statens bränslekommission, statens handelskommission och statens priskontrollnämnd.

Industrikommissionen har till en början framhållit, att ett clearingförfarande, sådant som det i propositionen skisserats, otvivelaktigt vore av stort värde för att i nuvarande läge genomföra en prispolitik med syfte att i görigaste mån upprätthålla en stabil och enhetlig prisnivå för de ur försörjningssynpunkt viktigare varugrupperna. Beträffande clearingsförfarandets tillämpning har kommissionen bland annat anfört följande:

Jämförelsevis enkelt synes förfarandet kunna gestaltas i de fall, då clearingen endast skall avse sådana partier av en vara, som importeras. En dylik begränsning av clearings omfattning kan ofta vara nödvändig av praktiska skäl samt förefaller naturlig och lämplig i alla de fall, då varan i fråga icke eller allenast i ringa omfattning produceras inom landet och det därstädes icke heller finnes lagrade några större förråd av densamma. Äro importörerna få till antalet eller sammanslutna i en fast organisation, synes handhavandet av den sålunda begränsade clearingen böra anförtros importörerna själva, detta särskilt med hänsyn till den alltjämt växande arbetsbördan för de statliga krisorganen på varuförsörjningens område. Några statliga tvångsåtgärder torde här i regel icke behöva ifrågakomma, och icke heller lär någon statlig kontroll över clearingförfarandet vara nödvändig. Kommissionen förutsätter nämligen, att priset på varan inom landet är fastställt och kontrolleras av statlig myndighet. Är importen däremot uppdelad på ett stort antal importörer utan någon form av inbördes sammanhållning, synes det, såsom i promemorian framhålles, nödvändigt att reglera importen samt som villkor för denna föreskriva, att vederbörande importör deltagar i det för varan fastställda utjämningsförfarandet. Detta torde då böra handhas av statlig myndighet eller under statlig kontroll.

I sådana fall, då ett clearingförfarande även skulle omfatta inom landet befintliga varulager, ansåge kommissionen, att den som för att säkerställa fortbeståndet av sin rörelse hållit ett stort varulager och burit därmed för- enade risker icke borde berövas de ekonomiska fördelar gentemot sina mindre förutseende konkurrenter, som han genom lagerhållningen uppnått vid tiden för clearingkassans inrättande. Clearingavgiften för nyproduce- rade varor, därest sådana skulle komma att omfattas av clearingens, borde i regel fastställas på basis av ett för all produktion enhetligt producentpris och sålunda icke utgå med belopp, som växlade med företagens individuella produktionskostnader. Slutligen har kommissionen understrukit vikten av att clearingförfarandet handhades på sådant sätt, att importörerna icke för- slappades i sitt intresse att från utlandet inköpa och hit transportera varor till billigast möjliga priser samt att ledningen och övervakningen av clea- ringorganisationens verksamhet borde handhas av opartisk och på om- rådet sakkunnig personal.

I *livsmedelskommissionens* yttrande erinras om de inom kommissionens verksamhetsområde genomförda clearingförfarandena beträffande foderme- del, konstgödsel, skördegarn och fettråvaror m. m. Kommissionen anser, att anordningen bör kunna tillämpas även för andra varugrupper än de nämnda, samt finner sig icke ha något att erinra mot de grunder för ord- nandet av clearingens, som angivits i departementspromemorian.

Bränslekommissionen har uttalat sin principiella anslutning till det i pro- memorian berörda förfaringssättet, i vad avser både det generella faststäl- landet av visst importpris som avräkningspris och clearingens utsträckande även till förråd, som finnas inom landet. Särskilt då fråga är om att clea- ringen för en viss vara skall omfatta även inom landet befintliga förråd synes avgörande böra träffas från fall till fall med hänsynstagande bland annat till storleken av de tillgängliga förråden och anskaffningskostnaderna för desamma.

Handelskommissionen har framhållit, att det är antagligt, att ett prisut- jämningsförfarande av ifrågasatt slag kan bliva värdefullt för upprätthåll- lande av en enhetlig och stabil prisnivå för råvaror och större förbruk- ningsartiklar inom industriens och jordbrukets områden. Kommissionen hyser emellertid den uppfattningen, att de varuområden på vilka ett pris- utjämningsförfarande med fördel kan användas äro starkt begränsade. Så- ledes torde ett sådant förfarande endast böra komma till användning för varor, vilka äro av betydelse för prisbildningen inom landet, under det att förfarandet icke torde kunna genomföras i fråga om varor, där man har att räkna med något större antal skilda kvaliteter. Kommissionen konsta- terar därefter, att ett clearingförfarande är förenat med allvarliga olägen- heter. Härom har kommissionen anfört bland annat att, ett clearingför- farande av i promemorian avsedd typ kommer att minska den enskilde importörens intresse att från utlandet inköpa och hit transportera varor

till billigast möjliga priser eller — särskilt då clearingförfarandet beräknas komma att omfatta en längre tidsperiod — att upprätthålla för landet värdefulla förbindelser, därest icke den importör, som med skickligt utnyttjande av förbindelser och transportleder kunnat införa varor till i rådande läge gynnsamma priser göres delaktig i de sålunda vunna fördelarna. En dylik premiering av den dugligaste torde emellertid komma att stöta på mycket stora praktiska svårigheter. Kommissionen finner det med hänsyn till antydda olägenheter angeläget, att vid import av ifrågavarande produkter prisutjämning endast kommer till användning i undantagsfall, där alldeles särskilda skäl kunna motivera en dylik åtgärd. Möjligheter synas nämligen föreligga att genomföra en prisutjämning för dylika varor på frivillig väg utan statligt ingripande, åtminstone i de fall, där importförbud gäller eller importen på annat sätt är reglerad.

Priskontrollnämnden har framhållit, att den starka prisstegringstenden- sen för vissa importvaror jämte den starkt oenhetliga kostnadsutvecklingen för införseln av samma varor på olika vägar medför särskilda svårigheter för priskontrollen, som i många fall icke kunna lösas utan regleringsåtgärder. Nämnden instämmer därför helt i den i promemorian framförda uppfattningen, att prisutjämning bör ske över en clearingkassa och att en clearinganordning kan nödvändiggöra särskild reglering av importen. Beträffande frågan att låta prisutjämningsförfarandet omfatta även inom landet befintliga förråd har nämnden anfört att en utjämning av priserna mellan till relativt höga pris nyimporterade varor och inom landet redan förefintliga förråd eller nyproducerade varor av samma slag givetvis i många fall kan framstå som ett synnerligen viktigt prispolitiskt önskemål. Endast på denna väg kan det i vissa situationer vara möjligt att effektivt dämpa verkningarna på den inhemska prisbildningen av en stark importprisstegring. Vissa olägenheter kunna dock enligt nämndens mening vara förbundna med en sådan utjämning och därigenom begränsa möjligheterna för metodens tillämpning.

Nämnden har likväl ansett sig böra ansluta sig till i promemorian anförda synpunkter rörande inkluderandet jämväl av inom landet befintliga förråd i ett prisutjämningsförfarande.

Till stöd för det föreliggande förslaget har föredragande *departementschefen* anfört följande:

Såsom i departementspromemorian uttalats föreligga i nuvarande läge avsevärda svårigheter att upprätthålla importen av vissa betydelsefulla nödvändighetsvaror, vilket icke kunnat undgå att ofördelaktigt påverka vårt försörjningsläge inom vissa områden. De möjligheter som erbjuda sig för import av dylika varor böra därför i görligaste mån tillvaratagas. I flera fall kan detta ske endast med mycket stora kostnader. Av synnerlig vikt är att i dylika fall importpriserna icke få oförmedlat påverka den inhemska marknaden.

Det är därför nödvändigt, att staten utövar viss tillsyn över i vad mån och

på vad sätt förefintliga importmöjligheter utnyttjas. Denna allmänna övervakning från statens sida underlättas självfallet i hög grad genom bildande av särskilda importörföreningar för samordning av de olika importörernas intressen. I vissa fall ha emellertid statens ingripanden icke kunnat begränsas till enbart en övervakning av importen utan en reglering av densamma har måst genomföras. Denna importreglering har i flera fall bestått ej endast i en kvantitativ reglering av importen utan även i en reglering av importpriserna. Därvid har det i departementspromemorian diskuterade clearingförfarandet för utjämning av olika importpriser vanligen kommit till användning. Det är att vänta, att detsamma i fortsättningen kommer att erhålla en utvidgad tillämpning.

I den mån så kan ske är det självfallet ett önskemål, att den behövlige clearinggen genomföres på frivillig väg, exempelvis genom importörföreningarna. En dylik utväg står emellertid icke alltid öppen. Samtliga hörda myndigheter ha också förordat att möjlighet att tvångsvis anordna clearing skall finnas för Kungl. Maj:t. Användande av tvång för genomförande av ett clearingförfarande bör dock ske med varsamhet och icke i andra fall än där det är nödvändigt för att underlätta import i varuförsörjningens intresse eller förhindra kastningar i prisbildningen inom landet. Även där dessa förutsättningar föreligga torde i många fall, såsom när ifrågavarande vara förekommer i ett flertal olika kvaliteter, en prisclearing av praktiska skäl vara utesluten. Där en clearing genomföres måste den så anordnas, att de enskilda importörerna icke förlora intresset att införa varor från utlandet till billigast möjliga priser. Såsom industrikommissionen framhållit torde det därför bliva erforderligt att införa en noggrann övervakning av kostnader av olika slag, vilka kunna påverka avräkningspriserna.

Vid genomförande av en importprisclearing fastställes ett avräkningspris att gälla för en tid framåt för viss vara. Detta avräkningspris blir då bestämmande för prisbildningen inom landet för varugruppen i fråga. Med hänsyn härtill är det av skäl, som jag i detta sammanhang ej torde behöva närmare ingå på, angeläget att avräkningspriset ej sättes högre än vad som är nödvändigt. Med utgångspunkt härifrån kan det ifrågasättas beträffande varor av betydelse för den allmänna prisutvecklingen att även lager, som importerats före genomförandet av clearingen, skola omfattas av denna. Ett inräknande av förefintliga lager i prisutjämnningen synes i princip medföra den konsekvensen, att prisstegringen på grund av rådande importförhållanden kommer att ske långsammare än eljest skulle hava blivit fallet men att på samma gång den prissänkning, som kan förväntas vid krisens upphörande, fördröjes. Detta kan i vissa fall vara önskvärt. I andra fall innebär det nackdelar. Några generella regler för bedömande huruvida ineliggande lager böra ingå i prisutjämnningen synas sålunda ej kunna uppställas utan avgörandet härom torde, såsom även bränstekommissionen framhållit, få träffas under beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall.

Äro de ineliggande förråden små och importen jämförelsevis betydande torde dock som regel tillräcklig anledning ur prisregleringssynpunkt ej föreligga att medtaga lagren i den utjämning av importpriserna som må befinnas påkallad. I den mån lagren indragas i ett clearingförfarande läser man, såsom industrikommissionen påpekat, som regel böra utgå från att ett och samma värde åsättes samtliga lager och att clearinggen för lagerhavarnas del föranleder inbetalning av en avgift motsvarande skillnaden i priset inom landet å importvaran efter och före clearingens genomförande. Enahanda förfa-

rande bör tillämpas när clearingpriset höjes. Sänkes clearingpriset bör i stället bidrag motsvarande prissänkningen utgå till lagerhavarna.

En förutsättning för ett tvångsvis påbudet indragande av förefintliga varulager i en clearing bör vara, att den ifrågakomna varan är lagd under beslag och sålunda ej får disponeras annat än efter medgivande av vederbörande statliga myndighet och under iakttagande av de föreskrifter, som myndigheten meddelar. Något hinder för att beslagförandet användes för att vinna en sådan effekt torde enligt min mening icke föreligga. Detta innebär dock ej, såsom från vissa av de hörda myndigheterna anförts, att beslag å en vara skall genomföras enbart för att skapa ett rättsligt underlag för ett indragande av varulager i clearing.

Med hänsyn till, bland annat, att ifrågavarande prisutjämningsförfarande kan förväntas komma att bli av stor omfattning och därför få vittgående verkningar å prisbildningen inom landet synes riksdagen böra beredas tillfälle att i princip yttra sig rörande förevarande spörsmål. Frågan torde därför böra underställas riksdagen.

I detta sammanhang vill jag erinra om att Kungl. Maj:t den 10 januari 1941 i samband med inrättandet av en clearingkassa för fettvaror hemställt till riksgäldsfullmäktige att med anlitande av det å förskottsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41 under fonden för förslag till statsverket uppförda förskottsanslaget till försvarsberedskapens stärkande i allmänhet, med redovisning under särskild rubrik, efter rekvisition av statens livsmedelskommission insätta sammanlagt 500 000 kronor å kassans checkräkning i riksbanken för att tillgodose behovet av rörelsemedel för clearingkassan. Ifrågavarande belopp synes nu böra täckas genom anvisande av ett särskilt reservationsanslag å kapitalbudgeten å tilläggsstat II till riksdagen för innevarande budgetår.

I nuvarande läge synes det utskottet vara av största vikt att prisstegringen inom landet i görligaste mån motverkas. Särskilt är det av betydelse att upprätthålla en stabil och enhetlig prinsnivå för de ur försörjningssynpunkt viktigaste varugrupperna. Då det för att undvika en allmän höjning av prinsnivån torde vara nödvändigt att bibehålla samt även till nya områden utsträcka det clearingförfarande, för vilket redogöres i propositionen, anser utskottet sig böra tillstyrka departementschefens förslag i ämnet. Med hänsyn till svårigheterna att bedöma utvecklingen på detta område och vilka åtgärder, som kunna i olika hänseenden bli erforderliga, anser utskottet ur praktiska synpunkter mindre lämpligt att på sätt föreslagits i motionen I: 221 i en författning reglera Kungl. Maj:ts befogenheter i fråga om clearingförfarandet. En författning, vari mera i detalj skulle preciseras, under vilka förutsättningar och på vad sätt ett prisutjämningsförfarande finge genomföras, komme nämligen enligt utskottets förmenande att i avsevärd grad minska Kungl. Maj:ts möjligheter att med erforderlig snabbhet vidtaga sådana åtgärder, som i varje särskilt fall kunna befinnas lämpliga. Utskottet anser sig alltså icke kunna tillstyrka bifall till det i nämnda motion gjorda yrkandet och kan icke heller biträda de i motionen II: 297 framställda förslagen.

Utskottet.

Ehuru utskottet sålunda ansett sig böra godtaga departementschefens ifrågavarande förslag, har utskottet likväl icke förbisett att ett sådant clearingförfarande, som det i propositionen angivna — särskilt om detsamma tvångsvis genomföres — kan bliva förenat med vissa olägenheter. Utskottet anser sig därför böra understryka vikten av att det nuvarande systemet med i huvudsak frivilliga överenskommelser om clearing i görligaste mån bibehålles samt att tvång endast tillgripes där så befinnes vara nödvändigt. Huruvida även inom landet befintliga varulager skola inbegripas i ett clearingförfarande måste givetvis enligt utskottets förmenande bedömas med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall, varvid bör beaktas den inverkan på prusbildningen varulagren hava för hela den varugrupp, som omfattas av clearingförfarandet.

Utskottet får i anslutning till vad departementschefen därom uttalat och till vad i Sveriges industriförbunds och Stockholms handelskammars ovan nämnda skrivelse framhållits understryka betydelsen av att i den mån varulager indragas i clearingförfarandet ett och samma värde bör åsättas samtliga lager, som äro av inbördes likartad beskaffenhet, samt att clearingens för lagerhavarnas del bör föranleda inbetalande av avgift, motsvarande skillnaden i priset inom landet å importvaran efter och före clearingens genomförande.

Utskottet vill vidare i likhet med departementschefen framhålla betydelsen av att där en clearing av ifrågasatt slag genomföres densamma bör anordnas så, att de enskilda importörerna icke förlora intresset att införa varor från utlandet till billigast möjliga priser.

Då de åtgärder, som av departementschefen föreslagits, innebära ett väsentligt ingrepp i näringslivets frihet och verksamhet, förutsätter utskottet, att riksdagen — sedan ytterligare erfarenhet vunnits rörande systemets tillämpning och verkningar — beredes tillfälle att före utgången av maj månad 1942 taga under omprövning, huruvida åtgärder av angivet slag befinnas ändamålsenliga och alltjämt i fortsättningen påkallade.

I enlighet med departementschefens därom framställda förslag tillstyrker utskottet att å tilläggsstat II för innevarande budgetår såsom förlagskapital för clearingkassan för fettvaror anvisas ett anslag av 500 000 kronor.

Vad departementschefen i övrigt anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Utskottet får sålunda hemställa,

I. att riksdagen må

a) godkänna de av föredragande departementschefen framlagda förslagen till åtgärder för utjämning av marknadspriserna å vissa förnödenheter;

b) till *Förlagskapital för clearingkassan för fettvaror* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 såsom

kapitalinvestering i fonden för förlag till statsverket anvisa ett *reservationsanslag* av 500 000 kronor;

II. att motionerna I:221 och II:297 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 juni 1941.

På utskottets vägnar:

CONRAD JONSSON.

Vid detta ärendes behandling hava närvarit:

från statsutskottet herrar: *Jonsson* i Eskilstuna, *Bergman*, *Sven Larsson*, *Berntson*, *Svensson* i Grönvik* och *Persson* i Falla;

från bevillningsutskottet herrar: *Elon Andersson*, *Sköldén*, *Sjödahl*, *Lövgren*, *Hagberg* i Malmö och *Björklund**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
